

ХРИСТИЯНСЬКА ФІЛОСОФІЯ СВТ. ЛУКИ (В.Ф.ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКОГО)

Господь створив нас вільними. Ніхто так не шанує нашої свободи, як Бог. Але ми не маємо відваги бути вільними.

Бо бути вільним – це означає бути відповідальним
(Любомир Гузар)

Релігія – це не знання про Бога. Релігія – це зустріч із Богом.

Така зустріч може бути лише особиста
(Любомир Гузар)

В історії вітчизняної духовної культури і медицини особливе місце займає погляд доктора медицини, професора В.Ф.Войно-Ясенецького, Архієпископа Симферопольського і Кримського Луки (1877-1961).

При дослідженні будь-якої авторської філософії доцільним є послання рефлексії теоретичних підходів і життєвої, практичної філософії її творця, що потребує звернення до його біографії, автобіографії, спогадів сучасників та інших джерел. Адже, за словами Філіппа, будь-яка філософія є нічим іншим, як сповіддю її автора. Саме цей підхід ми намагасмося зреалізувати

Нарадусім, бєнідегавнимн вважало деякі презентації поєтати В.Ф.Ясенецького як прєстєавникка виключно російської культури, російської православної традиції. Між тим, його життя, духовне і професійне становлення було нерозривно пов'язані з Україною. Валентин Феліксович народився у Керчі, у сім'ї провізора Фелікса Станіславовича Войно, що походив із стародавнього, збіднілого польського дворянського роду й був римо-католиком. Наприкінці 80-х рр. родина Войно-Ясенецьких переїхала до Києва, оселившись у самому центрі міста – на Хрещатику, де пройшла юність та молодість майбутнього святигєля Луки. 1896 р. він закінчив 2-гу Київську гімназію та Київське художнє училище. Попри бажання вступити до Петербурзької Академії мистецтв, Валентин Феліксович, в результаті складних роздумів і душевних коливань, все таки вирішив присвятити своє життя медицині. В автобіографії «Я полюбив страждати...» так описав мотивацію вибору: «Я не вправі займатися тим, що мені подобається, але зобов'язаний займатися тим, що потрібно людям, котрі страждають»¹. 1899 р. В.Ясенець-

кий перейшов на медичний факультет Київського університету св. Володимира, який з відзнакою закінчив 1903 р. Саме цей мотив – «служіння людям, допомога бідним» прослідковується і в його рішєннєх, прийнятємум після закінчення університету – відмовитися від наукової кар'єри і працювати земським лікарем.

Принципово важливим є й те, що формування внутрішнього, смислового архетипу особистості В.Ф.Войно-Ясенецького відбувалося в єдності з історично-культурним і природним простором Києва, тим духом софійності «...де символізм, де імператив вчєпєстє, віра в цінність життя і смерті»². «В цей час, – як відзначає В.Ф.Войно-Ясенецькай в автобіографії, описуючи свої юнацькі роки в Києві, – вперше проявилась моя релігійність. Щодня, а іноді й двічі на день я їздив до Києво-Печерської Лаври, часто бував у київських храмах і, повертаючись звідти, робив малюнок того, що бачив у Лаврі та храмах... Я нішов би шляхом Васисцова і Нєстєрова, оскільки вже тоді яскраво визначився основний релігійний напрям у моїх занятях живописом. Скрізь, на вулицях і в трамваях, на площах і ринках – я спостєрїгав усі яскраво виражені риси облич, фігур, рухів і після повернення додому все це замальовував...».

Саме з Україною були пов'язані й останні роки земного шляху свт. Луки. Попад 15 років він очолював Кримськє слархію Цєрковно-славної Цєркви.

У сучасному суспільстві важливого значення набуває питання практичного забезпєчення діалогу між наукою та релігією, який завжди відбувається за посередництвом філософії. На думку українського філософа Л.О.Шашковой, у взаємодії релігії та науки прослідковуються 3 основні моделі: модель конфлікту, що є домінуючою на етапі класичної науки; модель незалежності науки і релігії; притаманна етапу некласичної науки, модель діалогу, котра виступає постнекласичній науці та філософії. «У такому вимірі постає питання, як створити простір для консолідованих зусиль вчєпєх, філософів, богословів у пошуках мови і способів постановки проблем, які додали б епістємологічні, методологічні, аксієлогічні особливості окремих галузей дослідження та намагалися дати відповідь на глибинні питання людського ієнування»³.

У зазначеному просторі «консолідованих зусиль» особливе місце належить освітній галузі. Ми неодноразово порушували-

ля питання про необхідність налагодження діалогу з релігією в системі сучасної вищої медичної освіти на засадах конфесійної незаангажованості, толерантності, свободи совісті й віроповідання⁴. У цьому контексті важливе значення має звернення до постаті В.Ф.Войно-Ясенецького, який належав до плеяди видатних вчених, які поєднували наукову діяльність, медицину з глибокою вірою у Бога.

Валентин Феліксович залишив вагомий внесок в історії медицини. 1915 р. видав книгу «Регіонарна анестезія», яку 1916 р. захистив як дисертацію й отримав науковий ступінь доктора медицини. Був нагороджений Варшавським університетом премією імені Хойнацького за працю роботу, що прокладає нові шляхи у медицині. За його книгою «Нариси гнійної медицини» (1923 р.) навчалось багато поколінь хірургів. В.Ф.Войно-Ясенецький одним із перших в історії медицини здійснив пересадку органів тварини людині (1924 р.), пролягом всього свого складного, трагічного життя, полегшував страждання, врятував життя багатьом людям.

Проте через 20 років після закінчення медичного факультету університету Св. Володимира (1923 р.) Валентин Феліксович прийняв чернечий пострій з ім'ям святого апостола Луки, який, як відомо, був і лікарем, і художником-іконописцем, вирішивши присвятити своє життя Всевищньому, духовному, а не лише тілесному здійсненню людей. У роки воєнного атеїзму і матеріалізму Владика Лука, незважаючи на численні арешти, тривалі роки заслання, гоніння, репресії з боку влади, послідовно відстоював чистоту Християнського Вірування. Лише на початку 40-х років, коли під впливом коротких реалій війни відбулося певне відрождення Православної церкви, Владика Лука, як і багато інших священнослужителів, був реабілітований. У ці роки він напружено займався лікувальною роботою, організаціїс медичної допомоги пораненим, був призначений архієпископом Краєноярським (1943 р.), Тамбовським і Мічуринським (1944 р.). Згодом відбулося й офіційне визнання владою заслуг його професійної медичної і настеревської діяльності: отримання права носіння діамантового хреста на клубуці (1945 р.), нагородження Сталінською премією I ступеня за наукову розробку нових хірургічних методів лікування гнійних захворювань і поранень. Про це йшлося у його наукових працях «Нариси гнійної хірургії» і «Пізні резекції при інфікова-

них вогнепальних пораненнях суглобів» (1946 р.).

Отже, В.Ф.Войно-Ясенецький не тільки теоретично (праця «Наука і релігія»), а й практично, усім своїм життям доказав сумісність релігії та медицини, віри в Бога та науки. Він належав до тих великих мислителів і подвижників ХХ ст., опорою яких служив цілісний духовний досвід, що об'єднував релігійну, пізнавальну, етичну, професійну, громадську та інші види діяльності. У творчій спадщині Владика Луки яскраво простежується інтеграція богословських, природничонаукових і глибинних філософських підходів, що зумовлює її особливе значення в умовах сьогодення, налагодження співпраці між релігією, наукою та філософією па благо розвитку людини, її духовного виховання.

Квінтесенцією особистого духовного досвіду, світоглядним заповітом архієпископа Луки не тільки своїм сучасникам, а й майбутнім поколінням є книга «Дух, душа і тіло». Роботу над нею Владика розпочав ще у 20-ті роки, а завершив у 1945–1947 рр. Незважаючи на спроби окремих політиків цієї книги з точки зору догматики, її особливе значення полягає у проблемному, комплексному осмисленні багатьох питань па стику богослов'я, філософії, медицини, природничих наук тощо.

Центральною проблемою книги стала проблема «Бог — світ — людина».

Книга вражає глибиною і обсягом матеріалом, що належить до різних галузей людського знання — автор починає свою працю саме зі стану тотального природознавства. Але весь матеріал автор спрямував в одне русло — пошуки шляхів для становлення людини як духовної істоти.

Проблема духовності як «родової опори» (М. Гайдеггер) людства і окремої людини належить до одвічних філософських проблем, відомих ще до часів античності. Слідуючи догмам Християнства, архієпископ Лука акцентує увагу на онтологічному аспекті цієї проблеми, субстанційному значенні духу.

Спростовуючи основне положення матеріалізму, В.Ф.Войно-Ясенецький зазначає, що «вічної матерії немає, ... а є тільки енергія в її різноманітних формах, конденсація якої й постає у формі матерії»⁵. «Нематеріальна, духовна енергія є первинною формою, першоосновою всіх форм фізичної енергії»⁶. Духовна енергія розглядається свт. Лукою як всемогутня любов Божо-

ственна, вплив якої призводить до створення матеріальних і духовних світів, включаючи розум людський і весь світ духовних, психічних явищ.

Зуважимо, що постановка питання про субстанційність духу, ідеального в часи панування матеріалізму, войовничого богоборства була проявом громадянської мужності, активної життєвої позиції з боку автора книги «Дух, душа і тіло». Не менш яскраво про життєву позицію В.Ф. Ясенецького з цього питання засвідчує випадок, пов'язаний з розслідуванням однієї з перших так званих «лікарських справ» (Ташкент, 1921 р.). У спогадах проф. С.А. Макумова зазначається, що громадянський звинувачувач, голова НК Петерс, поставив В.Ф. Ясенецькому запитання:

- Як це ви вірите в Бога, ні і професор Ясенецький-Войно? Хіба ви його бачили, свого Бога?

Валентин Фельксович на це відповів:

- Бога я дійсно не бачив, громадянинне, громадянський зобов'язувачу. Але я багато оперував на мозку і, відкриваючи черешню коробку, ніколи не бачив там також і розуму. І совісті там також не знаходив.

У християнській філософії свт. Луки йдеться про укоріненість духовних креативних констант у найглибших буттєвих параметрах Універсуму, провідних екзистенціальних людського буття: любові, смерті і безсмертя, свободи і відповідальності.

На особистістному рівні любов є завжди зверненням наших інстинктів на іншу людину, людську спільноту. Ідею та ін., що завжди супроводжується потребою віддати себе улюбленому предмету, але одночасно зробити його «своїм», у емоційній граничності – досягти «злиття» з ним, створити нову єдність. Це старогрецька мова надала нам диференціацію різних типів любові: «Eros» – це пристрастна любов-захопаність, яка спрямована на свій предмет, або фізично, або духовно. «Philia» – це любов-дружба, вона може базуватися як на соціальних зв'язках, так і на особистому виборі. «Storge» – це любов-звичка, особливо – рідинна. «Agape» – любов жертвенна, любов до ближнього. Для В.Войно-Ясенецького була характерна любов «Agape».

Саме християнство, як підкреслює святий Лука, побачило в любові сутність власного Бога і водночас основну заповідь для людини. Йдеться про любов як жертвоприношення, яка не

залежить від земної, повсякденної мотивації, про любов-агаре до «ближнього», до такої людини, яка може бути навіть ворогом, але її необхідно любити.

У цьому зв'язку варто навести відому притчу про доброго самарянина, в якій, відповідаючи на запитання законовчителя «А хто мій ближній?», Ісус Христос наводить приклад надалиша допомоги постраждалому іудею самарянину – представником ворожого народу, в той час, як священик і левіт пройшли мимо нього. Таким чином, ближнім тому, хто потрапив у руки розбійників, виявився той, хто вчинив над ним милосердя, а не його одновірці, соплеменники.

Отже, саме в Християнстві в контексті рівності усіх людей перед Богом та значущості жертвовної і всеохоплюючої любові уперше порушується питання про право кожної людини на життя і здоров'я, отримання медичної допомоги.

Як свідчить назва книги «Дух, душа і тіло», розглядаючи людину як духовну, креативну істоту. В.Ф. Ясенецький виходить з традиційної моделі людини, яка ґрунтується на Святому Писемі, посланнях ап. Павла, представлена в християнській теології І.Златоустом, П.Пустинником, І.Брянчаниновим, А.Сурожським та ін. Слід акцентувати й на праці як багатьох філософів (М.Бахтін, П.Буєва, С.Кримський, В.Франкл, А.Алексєнко та ін.), в яких розриваються власне душевні (психічні) та духовні процеси та стани; духовність розглядається як сутнісна ознака людини, яка пов'язується зі «смысловими вимірами людського буття» (М.Бахтін), а на думку С.Кримського, створенням людиною в режимі трансценденції «нових небес» і «нової землі», тобто, свого особистісного світу⁸.

Свт. Лука не протиставляє душевне духовному в людині, що було властиве плагонівсько-гностичній традиції у ранньому християнстві, а виходить з християнського вчення про триєдність, цілісність людського буття.

Відзначаючи нерозривний взаємозв'язок між духом і душею, їх з'єднання при житті людини в єдину сутність, автор розрізняє смертні елементи душевної діяльності, що пов'язані з життям тіла (тобто власне душевні, психічні процеси) і вищі прояви духу – «дыхання Вседержителя», з яким у людини пов'язана самосвідомість, трансцендентальні аспекти буття.

З розумінням людини як цілісного духовно-душевно-тілесного творіння пов'язано об'рунтування В.Ф.Ясенецьким необхідності відповідного цілісного (холістичного) підходу лікаря до хворого, який повинен здійснювати, тобто повертати людину до цілісності. У книзі «Дух, душа і тіло» автор відзначає: «...якщо безперечно, що соматичні процеси в значній мірі визначають перебіг психічних процесів, то безперечно, що необхідно визнати і певний вплив на всі соматичні процеси в організмі. Психотерапія, яка полягає у словесному, вірніше, духовному впливі лікаря на хворого – загально визнаний метод лікування багатьох хвороб, який дає прекрасні результати»⁹. Тобто, мова йде про роль лікаря як психолога, психотерапевта, а це сторіднос його з великою мірою священнослужителя – «врачевателя душ людських».

Сьогодні широко відомими в медицині є слова Владика Луки: «Для хірурга не повинно бути «випадку», а є тільки жива, страждаюча людина». Учениця В.Ф. Ясенецького хірург В.Н.Зиновєва спогалус, що Владика Лука вчив своїх помічників і «сподєвській хірургії»: з кожним пораненим він їби вступав у міжособистісні стосунки, пам'ятав кожного в обличчя, знав прізвище, трмав у пам'яті всі подробиці операції та післяопераційного періоду. Прояви байдужості до лікарського обов'язку обурювали Спєскопа Луку. Він безкоштовно проводив приватні прийоми та консультації, надавав хворим моральну і психологічну підтримку, духовну вітху, і навіть матеріальну допомогу пацієнтам, які перебували у скрутному становищі. Як відомо, практично вею Сталінську премію Владика Лука пожертвував на допомогу сиротам – жертвам війни.

Підходу В.Ф.Ясенецького до ролі лікаря, його ставлення до хворого слівзвучний підхід іншого релігійного філософа І.О.Ільїна. У статті «Про поклякання лікаря» він писав: «Горе тому з нас, хто упустиєть в лікуванні духовну проблематику свого пацієнта й не зуміє рахуватися з нею! Лікар і пацієнт є духовні істоти, які повинні сумісно направити долю страждаючої духовної людини. Тільки при такому розумінні вони знайдуть вірний шлях»¹⁰. Як відомо, віруючими були і такі видатні представники медицини, як Ф.Гааз, В.Рентген, І.Павлов, В.Філатов, Луї Пастер, А.Швейнер та ін. Це не тільки ще раз підтверджує спільність генетичних витоків, історичних взаємозв'язків релігії та медицини.

а й значення християнської культурної і філософської традиції у духовному відродженні нашого суспільства, зокрема, й у сфері медицини та охорони здоров'я.

За словами видатного українського філософа С.Кримського, мудрість як форма філософського ставлення до дійсності не вичерпується пізнанням істини, а потребує життя в істині. Саме прикладом такого «життя в істині» було і життя Владика Луки, який, за оцінками його сучасників, в усіх складних і трагічних життєвих ситуаціях залишався «лікарем тілесним і духовним», був «дійсно святою людиною і в духовному, і в світському розумінні». Тому вивчення не тільки теоретичної спадщини, але й історії життя В.Ф.Войно-Ясенецького має важливе значення у професійному і духовному вихованні сучасної молоді, особливо студентів медичних ВНЗ.

Література та джерела

1. *Святитель Лука Крымский (Войно-Ясенецкий) «Я люблю страдание...». Автобиография.* – М., 2010. – С.12.
2. *Крымский С. София Кийська. Эффект высокого неба: Монологи про софийність та життя // Україна Incognita.* – К.: Факт, 2003. – С. 23.
3. *Шапкова Л.О. Наука і релігія в методологічній перспективі // Софія: Гуманітарно-релігійознавчий вісник.* – 2014. – № 1 (1). – С. 49.
4. *Васильєва І.В. Релігія та освіта в контексті духовного становлення сучасної людини // Практична філософія. Науковий журнал, 2014 (51).* – № 1. – С. 157-163; *Й же: Духовні виміри сучасної вищої освіти // Идеи. Специально научно издание. Брой 1 (5) – 2 (6). Година III, 2015.* – С. 61-69. та ін.
5. *Святитель Лука (Войно-Ясенецкий). Дух, душа, тело.* – К.: ВД «Авіцена», 2010. – С.135.
6. *Там само.* – С.136.
7. *Див. поз. 1.* – С. 43.
8. *Крымский С.Б. Запяти философиях смислів / С.Б.Крымский – К.: Вид. ПАРАПАН, 2013.* – С. 43.
9. *Див. поз. 5.* – С. 161.
10. *Ільїн І.А. Путь к очевидности.* – М.: Республика, 1993. – С. 353.